

SYSTEM PRAWA PRACY

REDAKTOR NACZELNY

KRZYSZTOF W. BARAN

TOM XIV

HISTORIA POLSKIEGO

PRAWA PRACY

REDAKCJA NAUKOWA

KRZYSZTOF W. BARAN

Wolters Kluwer

SYSTEM PRAWA PRACY

REDAKTOR NACZELNY

KRZYSZTOF W. BARAN

TOM XIV

HISTORIA POLSKIEGO
PRAWA PRACY

REDAKCJA NAUKOWA

KRZYSZTOF W. BARAN

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

Sekretarze tomu

Bolesław Maciej Ćwiertniak • Izabela Florczak • Katarzyna Jaworska

Autorzy

Renata Babińska-Górecka
(rozdziały: 21, 24)

Krzysztof W. Baran
(rozdział 33)

Maria Bosak-Sojka
(rozdział 14)

Antoni Dral
(rozdział 31)

Anna Dubowik
(rozdział 7)

Tomasz Duraj
(rozdział 19)

Aneta Giedrewicz-Niewińska
(rozdział 8)

Zbigniew Hajn
(rozdział 30)

Tadeusz Kuczyński
(rozdział 6)

Daniel E. Lach
(rozdział 15)

Monika Latos-Miłkowska
(rozdział 11)

Monika Lewandowicz-Machnikowska
(rozdział 16)

Teresa Liszcz
(rozdział 10)

Dariusz Makowski
(rozdział 26)

Kamila Naumowicz
(rozdział 3)

Magdalena Paluszkiewicz
(rozdział 27)

Jan Piątkowski
(rozdział 18)

Łukasz Pisarczyk
(rozdział 4)

Piotr Prusinowski
(rozdział 17)

Beata Rutkowska
(rozdział 28)

Artur Rycak
(rozdział 13)

Walerian Sanetra
(rozdziały: 1, 34)

Dagmara Skupień
(rozdział 32)

Karolina Stopka
(rozdział 12)

Artur Tomanek
(rozdział 2)

Monika Tomaszewska
(rozdział 5)

Elżbieta Ura
(rozdział 20)

Wioletta Witoszko
(rozdział 22)

Mirosław Włodarczyk
(rozdział 25)

Jerzy Wratny
(rozdział 29)

Marcin Wujczyk
(rozdział 9)

Teresa Wyka
(rozdział 23)

SYSTEM PRAWA PRACY

REDAKTOR NACZELNY

KRZYSZTOF W. BARAN

TOM XIV

HISTORIA POLSKIEGO

PRAWA PRACY

REDAKCJA NAUKOWA

KRZYSZTOF W. BARAN

Wolters Kluwer

Warszawa 2021

Recenzent
Prof. dr hab. Ludwik Florek

Wydawca
Magdalena Stojek-Siwińska

Redaktor prowadzący
Adam Choiński

Opracowanie redakcyjne
Katarzyna Świerk-Bożek

Indeks rzeczowy
Kinga Ciosk

prawolubni

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujmy prawo i własność
Więcej na www.legalnakultura.pl
Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2021

ISBN 978-83-8223-940-9

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.
Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 22 535 82 19
e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

O AUTORACH

Renata Babińska-Górecka [ORCID: 0000-0002-9893-3276]

Doktor habilitowany nauk prawnych, profesor Uniwersytetu Wrocławskiego; członek Samorządowego Kolegium Odwoławczego we Wrocławiu; radca prawny; autorka publikacji z zakresu prawa ubezpieczeń społecznych, świadczeń rodzinnych i pomocy społecznej, a także prawa pracy.

Krzysztof W. Baran [ORCID: 0000-0001-5165-8265]

Profesor doktor habilitowany nauk prawnych; kierownik Katedry Prawa Pracy i Polityki Społecznej Uniwersytetu Jagiellońskiego; członek Rady Doskonałości Naukowej; senior partner w kancelarii specjalizującej się w prawie pracy; autor, współautor i redaktor licznych publikacji naukowych z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych, w tym kilkudziesięciu monografii, komentarzy i podręczników; redaktor naczelny czternastotomowego Systemu prawa pracy.

Maria Bosak-Sojka [ORCID: 0000-0001-9169-8966]

Doktor nauk prawnych; zatrudniona w Zakładzie Prawa Pracy i Ubezpieczeń Społecznych Instytutu Nauk Prawnych, Kolegium Nauk Społecznych Uniwersytetu Rzeszowskiego; adwokat; autorka licznych publikacji naukowych z zakresu indywidualnego i zbiorowego prawa pracy.

Antoni Dral [ORCID: 0000-0003-4006-9224]

Doktor habilitowany nauk prawnych, profesor Wyższej Szkoły Prawa i Administracji Rzeszowskiej Szkoły Wyższej; kierownik Zakładu Prawa Pracy i Ubezpieczeń Społecznych WSPiA Rzeszowskiej Szkoły Wyższej; przez wiele lat łączył pracę naukowo-dydaktyczną z zatrudnieniem na stanowiskach kierowniczych w administracji rządowej i gospodarczej; autor kilkudziesięciu publikacji naukowych z zakresu prawa pracy.

Anna Dubowik [ORCID: 0000-0002-3466-8960]

Doktor nauk prawnych; adiunkt w Katedrze Prawa Pracy i Polityki Społecznej Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego; głównym przedmiotem zainteresowań badawczych są zagadnienia indywidualnego stosunku pracy ze szczególnym uwzględnieniem zmian jego treści, pozaumowne podstawy stosunku pracy oraz stosunki pracy w sferze publicznej (prawo urzędnicze); autorka licznych publikacji naukowych z zakresu prawa pracy.

Tomasz Duraj [ORCID: 0000-0003-1561-5916]

Doktor habilitowany nauk prawnych, profesor w Katedrze Prawa Pracy na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego; kierownik Centrum Nietypowych Stosunków Zatrudnienia oraz studiów podyplomowych Zarządzanie Zasobami Ludzkimi z Elementami Prawa Pracy oraz Prawo Pracy dla Menedżerów na Wydziale Prawa i Administracji UŁ; autor kilkudziesięciu publikacji naukowych z zakresu prawa pracy.

Aneta Giedrewicz-Niewińska [ORCID: 0000-0003-0780-192X]

Doktor habilitowany nauk prawnych, profesor Uniwersytetu w Białymstoku; autorka i współautorka publikacji naukowych z zakresu polskiego i europejskiego prawa pracy, w szczególności dotyczących podstaw nawiązania stosunku pracy w administracji publicznej, historii prawa pracy, zatrudnienia urzędników unijnych oraz uczestnictwa pracowników w zarządzaniu podmiotami ponadnarodowymi.

Zbigniew Hajn [ORCID: 0000-0001-7755-6187]

Profesor doktor habilitowany nauk prawnych, profesor zwyczajny Uniwersytetu Łódzkiego; kierownik Katedry Europejskiego, Międzynarodowego i Zbiorowego Prawa Pracy UŁ; sędzia Sądu Najwyższego w stanie spoczynku; członek Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Pracy w latach 2002–2006 oraz Rady Legislacyjnej w 2006 r.; zastępca redaktora naczelnego Studiów Prawno-Europejskich w latach 1996–2009; członek rad naukowych Europejskiego Przeglądu Sądowego i Monitora Prawa Pracy oraz członek komitetu redakcyjnego Państwa i Prawa; autor i redaktor licznych publikacji naukowych z zakresu prawa pracy.

Tadeusz Kuczyński [ORCID: 0000-0001-8733-1627]

Profesor doktor habilitowany nauk prawnych; kierownik Zakładu Prawa Pracy na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego; autor i współautor wielu opracowań naukowych z zakresu prawa pracy i prawa stosunków służbowych.

Daniel E. Lach [ORCID: 0000-0001-6223-5356]

Profesor doktor habilitowany nauk prawnych, profesor zwyczajny w Zakładzie Prawa Pracy i Prawa Socjalnego Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu; stypendysta Max-Planck-Institut für Sozialrecht und Sozialpolitik w Monachium; specjalista z zakresu prawa pracy i prawa socjalnego, w szczególności prawa opieki zdrowotnej i długoterminowej; autor ponad 120 prac naukowych dotyczących zagadnień teoretyczno-prawnych systemu opieki zdrowotnej i długoterminowej, także w aspekcie konstytucyjnym i transgranicznym, jak również prawa zabezpieczenia społecznego oraz prawa pracy.

Monika Latos-Miłkowska [ORCID: 0000-0001-6851-8971]

Doktor habilitowany nauk prawnych, profesor Akademii Leona Koźmińskiego; kierownik Zakładu Prawa Pracy w Kolegium Prawa ALK; zainteresowania naukowe obejmują zagadnienia dotyczące ochrony interesu pracodawcy, problematyki zbiorowego prawa pracy, ochrony trwałości stosunku pracy, uprawnień związanych z rodzicielstwem i czasu pracy; wykładowca i szkoleniowiec; radca prawny; autorka kilkudziesięciu publikacji z zakresu prawa pracy.

Monika Lewandowicz-Machnikowska [ORCID: 0000-0001-5140-2921]

Doktor habilitowany nauk prawnych, profesor na Wydziale Prawa i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Humanistycznospołecznego SWPS we Wrocławiu; specjalizuje się w prawie pracy i prawie zabezpieczenia społecznego; radca prawny; członek Samorządowego Kolegium Odwoławczego we Wrocławiu; autorka publikacji z zakresu indywidualnego i zbiorowego prawa pracy oraz prawa zabezpieczenia społecznego.

Teresa Liszcz

Doktor habilitowany nauk prawnych, profesor Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie; kierownik Zakładu Prawa Pracy na Wydziale Prawa i Administracji UMCS w latach 1989–2015; sędzia Trybunału Konstytucyjnego w stanie spoczynku; poseł na Sejm (przewodnicząca Komisji Ustawodawczej, członek Komisji Konstytucyjnej i Komisji Polityki Społecznej) w latach 1989–1993 i 1997–2001; członek Komisji ds. Reformy Prawa Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w latach 1988–1998; członek Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Pracy w 2006 r.; senator (przewodnicząca Senackiej Komisji Ustawodawstwa i Praworządności) w latach 2001–2005; autorka ponad 200 publikacji z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych, w tym monografii, komentarzy i podręczników akademickich.

Dariusz Makowski [ORCID: 0000-0002-6096-8633]

Doktor habilitowany nauk prawnych, profesor w Zakładzie Prawa Ochrony Pracy w Katedrze Prawa Pracy Uniwersytetu Łódzkiego; autor publikacji dotyczących nietypowych form zatrudnienia oraz Państwowej Inspekcji Pracy.

Kamila Naumowicz [ORCID: 0000-0002-0953-0708]

Doktor nauk prawnych; adiunkt w Katedrze Prawa Pracy i Prawa Socjalnego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie; opiekun studentów z niepełnosprawnościami; członek międzynarodowych stowarzyszeń prawa pracy Labour Law Research Network, International Society for Labour and Social Security Law oraz CIELO a także Polskiej Sieci Naukowej Prawa Pracy i Zabezpieczenia Społecznego Cooperante; radca prawny; autorka licznych publikacji z zakresu porównawczego prawa pracy, dotyczących w szczególności wpływu nowych technologii na formy i warunki świadczenia pracy oraz sytuacji grup dyskryminowanych na rynku pracy.

Magdalena Paluszkiewicz [ORCID: 0000-0002-7454-927X]

Doktor habilitowany nauk prawnych, profesor w Katedrze Prawa Pracy na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego; uczestnik i główny wykonawca w naukowych projektach badawczych; autorka publikacji naukowych i ekspertyz prawnych dotyczących m.in. prawnej problematyki zatrudniania osób z niepełnosprawnościami, zatrudnienia i przeciwdziałania bezrobociu, zabezpieczenia społecznego ryzyka bezrobocia, a także nietypowych form zatrudnienia, przede wszystkim zaś zatrudnienia tymczasowego.

Jan Piątkowski [ORCID: 0000-0001-5249-9024]

Doktor habilitowany nauk prawnych, profesor Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu; kierownik Katedry Prawa Pracy UMK; autor wielu publikacji z zakresu indywidualnego i zbiorowego prawa pracy.

Łukasz Pisarczyk [ORCID: 0000-0001-9312-7489]

Doktor habilitowany nauk prawnych, profesor nadzwyczajny w Katedrze Prawa Pracy i Polityki Społecznej na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego; kierownik Podyplomowego Studium Prawa Pracy na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego; Sekretarz Generalny Polskiej Sekcji Międzynarodowego Stowarzyszenia Prawa Pracy i Zabezpieczenia Społecznego; członek kolegium redakcyjnego Monitora Prawa Pracy; radca prawny; autor licznych opracowań naukowych z zakresu prawa pracy.

Piotr Prusinowski [ORCID: 0000-0002-5805-9908]

Doktor habilitowany nauk prawnych; adiunkt na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie; sędzia Sądu Najwyższego w Izbie Pracy i Ubezpieczeń Społecznych; autor licznych publikacji z zakresu prawa pracy.

Beata Rutkowska [ORCID: 0000-0002-1920-8261]

Doktor nauk prawnych; adiunkt w Katedrze Prawa Pracy na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu; autorka publikacji z zakresu indywidualnego i zbiorowego prawa pracy.

Artur Rycak [ORCID: 0000-0001-5955-9771]

Doktor nauk prawnych; wykładowca akademicki; kierownik studiów podyplomowych w Uczelni Łazarskiego w Warszawie; adwokat; w latach 2000–2016 sędzia i asesor orzekający w sądach powszechnych okręgu lubelskiego i warszawsko-praskiego oraz delegowany do Ministerstwa Sprawiedliwości; autor kilkudziesięciu publikacji naukowych z zakresu prawa pracy i sporów sądowych.

Walerian Sanetra

Profesor zwyczajny doktor habilitowany nauk prawnych; były Prezes Izby Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych Sądu Najwyższego; sędzia Sądu Najwyższego w stanie spoczynku; w przeszłości prodziekan Wydziału Prawa Uniwersytetu Wrocławskiego, prorektor Uniwersytetu Wrocławskiego oraz kierownik Katedry Prawa Pracy Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku; autor ponad pięciuset publikacji naukowych i popularnonaukowych.

Dagmara Skupień [ORCID: 0000-0003-3620-5377]

Doktor habilitowany nauk prawnych, profesor Uniwersytetu Łódzkiego; zatrudniona w Katedrze Europejskiego, Międzynarodowego i Zbiorowego Prawa Pracy na Wydziale Prawa i Administracji UŁ; członek stowarzyszony Międzynarodowej Akademii Prawa Porównawczego w Hadze; członek Międzynarodowego Stowarzyszenia Prawa Pracy i Zabezpieczenia Społecznego oraz Association Henri Capitant des amis de la culture juridique française; adwokat; autorka publikacji z zakresu europejskiego i polskiego prawa pracy.

Karolina Stopka [ORCID: 0000-0003-1199-9350]

Doktor habilitowany nauk prawnych; adiunkt w Zakładzie Prawa Pracy na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego; radca prawny; członek Samorządowego Kolegium Odwoławczego we Wrocławiu; autorka opracowań z zakresu prawa socjalnego i prawa pracy.

Artur Tomanek [ORCID: 0000-0002-3287-5886]

Doktor habilitowany nauk prawnych, profesor nadzwyczajny w Zakładzie Prawa Pracy Uniwersytetu Wrocławskiego; sędzia Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu; autor licznych publikacji z zakresu polskiego i międzynarodowego prawa pracy, prawa upadłościowego i prawa ubezpieczeń społecznych.

Monika Tomaszewska [ORCID: 0000-0001-5271-9998]

Doktor habilitowany nauk prawnych, profesor nadzwyczajny w Katedrze Prawa Pracy na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego; autorka kilkudziesięciu publikacji z zakresu międzynarodowego, europejskiego i morskiego prawa pracy, prawa urzędniczego oraz zbiorowego prawa pracy.

Elżbieta Ura [ORCID: 0000-0001-6896-6790]

Profesor doktor habilitowany nauk prawnych; kierownik Zakładu Prawa Administracyjnego i Postępowania Administracyjnego Instytutu Nauk Prawnych, Kolegium Nauk Społecznych Uniwersytetu Rzeszowskiego; sędzia Sądu Okręgowego w Rzeszowie w Wydziale Pracy i Ubezpieczeń Społecznych; autorka ponad 200 publikacji naukowych.

Wioletta Witoszko [ORCID: 0000-0002-4077-5703]

Doktor habilitowany nauk prawnych; adiunkt w Katedrze Prawa Pracy i Ubezpieczeń Społecznych na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Białymstoku; koordynator Centrum Praktyk Sądowych na Wydziale Prawa UwB; mediator w sprawach pracowniczych; autorka kilkudziesięciu publikacji z zakresu prawa pracy, ubezpieczeń społecznych oraz stosunków służbowych funkcjonariuszy służb zmilitaryzowanych.

Mirosław Włodarczyk [ORCID: 0000-0002-1974-1584]

Doktor habilitowany nauk prawnych, profesor w Katedrze Prawa Pracy Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego; specjalizuje się w dziedzinie indywidualnego i zbiorowego prawa pracy oraz prawa rynku pracy; autor publikacji naukowych dotyczących źródeł prawa pracy, podmiotów i treści prawa stosunku pracy, zatrudniania młodocianych oraz regulacji prawnych rynku pracy.

Jerzy Wratny

Profesor zwyczajny doktor habilitowany nauk prawnych; pracował w wielu placówkach naukowych, m.in. w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim; obecnie związany z Instytutem Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk; członek Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Pracy w latach 2002–2006; specjalizuje się w dziedzinie zbiorowego prawa pracy oraz

prawa europejskiego; autor kilkuset opracowań z zakresu prawa pracy oraz nauk pokrewnych.

Marcin Wujczyk [ORCID: 0000-0002-4620-4899]

Doktor habilitowany nauk prawnych; adiunkt w Katedrze Prawa Pracy i Polityki Społecznej Uniwersytetu Jagiellońskiego; członek Europejskiego Komitetu Praw Społecznych Rady Europy w latach 2013–2018; członek European Labour Law Network; specjalizuje się w zagadnieniach dotyczących zakazu dyskryminacji; zastępca redaktora naczelnego Studiów z Zakresu Prawa Pracy i Polityki Społecznej; autor ponad 100 publikacji z zakresu polskiego oraz europejskiego prawa pracy i prawa ubezpieczeń społecznych.

Teresa Wyka [ORCID: 0000-0001-9498-4116]

Doktor habilitowany nauk prawnych, profesor Uniwersytetu Łódzkiego; kierownik Zakładu Prawa Ochrony Pracy w Katedrze Prawa Pracy UŁ; członek Łódzkiego Towarzystwa Naukowego; autorka kilkudziesięciu publikacji naukowych z dziedziny prawa pracy, prawa ochrony pracy i prawa ochrony danych osobowych.

WPROWADZENIE

Oddawany do rąk Czytelników tom *Systemu prawa pracy* został poświęcony historii polskiego prawodawstwa w zakresie zatrudnienia. Stanowi on swoiste podsumowanie ponad stuletniej jego ewolucji, poczynając od czasów porozbiorowych po epokę postindustrialną. Kształt polskiego prawa pracy przez cały ten okres pozostaje w immanentnym związku z funkcjonującym na danym etapie modelem gospodarczym i prowadzoną przez władze publiczne polityką społeczną.

Opracowanie to jest w swych założeniach pomyślane jako prezentacja zasadniczych instytucji polskiego prawa pracy w ujęciu diachroniczno-synchronicznym. Jego celem jest systematyczne przedstawienie mechanizmów rozwojowych prawodawstwa pracy w połączeniu z ich kompleksową charakterystyką na tle warunków społeczno-gospodarczych.

Wewnętrzna delimitacja tego tomu *Systemu prawa pracy* została oparta na dominujących w doktrynie prawa pracy kryteriach podmiotowo-przedmiotowych. Przyjmując tego rodzaju klasyczny podział, zdaję sobie sprawę z jego ograniczeń. Mimo istnienia pewnych niedoskonałości, pozwalają one na zachowanie kompleksowości analizy.

W nauce prawa, o czym świadczy jej wielowiekowa historia, niczego nie rozpoczyna się od początku i nigdy nie wypowiedzi się ostatniego słowa. W szczególności tom ten przedstawia dziedzictwo minionych pokoleń przedstawicieli nauki prawa pracy. Autorom, którzy podjęli trud opracowania, nie tylko tego tomu *Systemu prawa pracy*, wyrażam także tą drogą serdeczne podziękowania.

Kraków, 26 lipca 2021 r.

Krzysztof W. Baran

ROZDZIAŁ 1

PERIODYZACJA ROZWOJU POLSKIEGO PRAWA PRACY. POJĘCIE, PRZEDMIOT, ZAKRES I UWARUNKOWANIA

Walerian Sanetra

1.1. POJMOWANIE PRAWA PRACY A JEGO PERIODYZACJA

Na historię prawa pracy składają się fakty, zjawiska i wydarzenia, które zachodziły w obszarze prawa pracy. Na wstępie należy wyjaśnić, co można i należy umieszczać pod nazwą „prawo pracy”. W szerokim rozumieniu – i zgodnie z istniejącymi przyzwyczajeniami językowymi – termin ten odnoszony jest do zespołu norm regulujących materie pracy, ale używa się go także na oznaczenie nauki dotyczącej tych norm (nauki prawa pracy), nauczania (dydaktyki prawa pracy) oraz praktyki stosowania regulacji mających za przedmiot sprawy pracy, zwłaszcza zaś praktyki sądowej i praktyki zakładowej (praktyki prawa pracy). Normy prawa pracy, nauka prawa pracy, dydaktyka prawa pracy oraz praktyka prawa pracy pozostają oczywiście w ścisłych powiązaniach między sobą i nie zawsze dają się od siebie precyzyjnie oddzielić. Współcześnie doktryna prawna (w tym doktryna prawa pracy) nie odgrywa roli źródła prawa, ale już w sposób bardziej złożony przedstawia się relacja między źródłami prawa pracy a praktyką, zwłaszcza praktyką sądową.

W tym kontekście należy przypomnieć, że od wieków istnieje spór o istotę prawa czy o strukturę (ontologiczną) zjawiska prawnego, a więc o to, czym jest czy też jak powinno być widziane prawo w ogóle, a tym samym także prawo pracy jako osobna gałąź prawa. W naszej doktrynie i praktyce prawa pracy dominuje pozytywistyczne podejście do prawa, czasem zbliżające się do normatywizmu w wersji kelsenowskiej. Polega to na traktowaniu prawa głównie, jeżeli nie wyłącznie, jako narzędzia realizowania bieżących celów politycznych przy negliżowaniu systemu wartości znamiennego dla współczesnej cywilizacji i sprowadzaniu prawa wyłącznie do zespołu norm ustanowionych w trybie przewidzianym przez inne normy. Przy takim podejściu historia prawa pracy to w istocie historia ustaw i aktów wykonawczych. Przy całej świadomości ułomności takiego właśnie podejścia zamieszczona w niniejszym tomie historia prawa pracy w gruncie rzeczy została sprowadzona do przedstawienia kolejnych zmian głównych instytucji prawa pracy pojmowanych przede wszystkim jako odnośne zespoły norm ustawowych (ustaw, rozporządzeń z mocą ustawy, dekretów z mocą ustawy). Oznacza to,

że na osobne, systemowe opracowanie czeka historia polskiej nauki prawa pracy, historia polskiej dydaktyki prawa pracy i, co znacznie trudniejsze, historia polskiej praktyki stosowania polskiego prawa pracy, w tym zwłaszcza orzecznictwa Sądu Najwyższego. Periodyzacja historii praktyki, nauki i dydaktyki nie w pełni przy tym pokrywa się z periodyzacją rozwoju ustawodawstwa pracy.

Dla dobrego zrozumienia przyczyn i istoty zmian dokonywanych w regulacjach prawa pracy ważną kwestią jest przebieg prac nad projektami tych modyfikacji zarówno w parlamencie, jak i poza nim. Z tego punktu widzenia szczególnie interesujący jest przebieg prac przygotowujących uchwalenie kodeksu pracy w 1974 r., jak i późniejsze prace, zmierzające do zreformowania prawa pracy w latach 80. i w pierwszej połowie lat 90., a następnie dwukrotnie podjęte prace nad projektami nowego kodeksu pracy (rekodyfikacji prawa pracy) i zbiorowego kodeksu pracy w latach 2002–2006 i 2018. Na tym tle można i należy mówić o historii kodyfikacji naszego prawa pracy i historii jego scalania (systematyzacji) oraz unifikowania począwszy od 1918 r. W związku z tym nurtem historycznych przemian możliwe i konieczne jest nie tylko przedstawienie zmian w obowiązującym prawie, ale także projektów jego przekształceń, w tym zwłaszcza projektów kodeksu pracy i zbiorowego kodeksu pracy, mimo że nie stały się one obowiązującym prawem.

Niniejszy tom *Systemu prawa pracy* stanowi próbę całościowego opisu ogółu regulacji prawnych mających za przedmiot stosunki prawne uznawane za należące do prawa pracy. Obejmuje on unormowania przejęte przez państwo polskie powstałe na nowo w 1918 r. i stanowione następnie do czasów współczesnych, a więc całość regulacji polskiego prawa pracy. Odpowiada to stanowisku A. Stelmachowskiego, który w tym zakresie podziela poglądy J. Bermana¹ nawiązujące do niemieckiej szkoły historycznej Savigny'ego². Według tej szkoły prawo ma swoje korzenie nie w polityce i związanym z nią instrumentalnie ustawodawstwie, nie w moralności, lecz w historii, nie w normach stanowionych (pozytywizm) ani nie w sprawiedliwości (konceptje prawnonaturalne, aksjologia, wolności i prawa człowieka jako rodzaj podstawowych wartości), lecz w tradycji. Nie siła państwa (pozytywizm), nie sumienie (system wartości), ale precedens czy zwyczaj będący wynikiem consensusu społecznego jest podstawą prawa³. Pewne elementy szkoły historycznej, a ściśle rzecz biorąc, myślenia w duchu tej szkoły, pozostały jeszcze w praktyce sądów, zwłaszcza anglosaskich, dla których precedens ma wciąż istotne znaczenie, a ciągłość praktyki jest podtrzymywana jako

¹ J. Berman, *Law and Logos*, De Paul Law Review 1944, vol. 44.

² A. Stelmachowski, *Spór o konstytucję jako spór o filozofię prawa* (w:) *Prawo, administracja, obywatel. Profesorowi Eugeniuszowi Smoktunowiczowi – Księga pamiątkowa*, pod red. B. Kudryckiej, Białystok 1997, s. 341 i n.

³ A. Stelmachowski, *Spór o konstytucję...*, s. 346.

istotny element bezpieczeństwa prawnego⁴. W I Rzeczypospolitej uważano przy tym, że im bardziej sędziwe prawo, tym bardziej zasługuje na respekt. Dlatego też bardzo niechętnie je zmieniano⁵. Dla pozytywizmu w dużej mierze charakterystyczne jest traktowanie prawa jako narzędzia osiągnięcia celów politycznych i tym samym instrumentu ciągłych zmian. Pewną przeciwwagą dla takiego podejścia stanowią ujęcia prawnonaturalne czy koncepcje aksjologiczne nawiązujące zwłaszcza do wolności i praw człowieka jako podstawowych wartości. Do pewnego stopnia stanowią one wyraz pewnego konserwatyzmu, bo zmiany w systemach aksjologicznych następują powoli. Jeszcze wyraźniej element konserwatyzmu zawarty jest w historycznym podejściu do prawa, w tym do prawa pracy, pod warunkiem jednak, że nie sprowadza się ono jedynie do prostej opowieści o zmianach, jakie z upływem lat następowały w ustawodawstwie pracy. Konserwatyzm prawa pracy przejawia się m.in. w trwałości czy ponadczasowości jego podstawowych instytucji i konstrukcji prawnych, co starano się ukazać w poszczególnych częściach niniejszego tomu. Należy mieć nadzieję, że konserwatywne podejście do problematyki prawa pracy w pewnym stopniu mocnej uświadomi potrzebę przeciwstawienia się bieżącej „bieguncce” legislacyjnej, która nie tyle wyrasta z konieczności uwzględniania gwałtownych przemian w stosunkach z zakresu prawa pracy, ile jest przejawem ustawodawczej i politycznej arogancji, pośpiechu i nieraz nieuctwa. Konserwatyzm prawny, wyrastający z dobrej znajomości jego ewolucyjnych i rewolucyjnych zmian, a więc jego historii, służy nie tylko zaspokojeniu naturalnej potrzeby wiedzy o tym jak było, ale ma także głęboki sens praktyczny, polegający na unikaniu błędów, wykorzystywaniu sprawdzonych konstrukcji i instytucji prawnych, utrwalaniu dobrych wzorców oraz przeciwstawianiu się instrumentalnemu traktowaniu prawa, w tym także prawa pracy. Potrzebie konserwatyzmu prawnego opartego na badaniach historycznoprawnych nie przeczy to, że żyjemy w czasach globalizacji życia gospodarczego, społecznego, kulturalnego i politycznego, spodziewając się zasadniczych zmian w systemach prawnych, w tym także w unormowaniach prawa pracy, które globalizacja ta prędzej czy później wymusi. Zmiany te w przewidywalnej przyszłości nie doprowadzą bowiem do likwidacji prawa pracy, choć niektórzy to wieszczą. Aby były one racjonalne i odpowiadały wymaganiom prakseologii, nie tylko niezbędna jest gruntowna wiedza na temat współczesnych zjawisk i procesów zmian, ale przydatna jest także dobra znajomość litery i dotychczasowej praktyki prawa pracy, co dają nam badania nad ich historią. Dodatkowy argument na rzecz konserwatyzmu prawnego oraz prawniczego i tym samym na rzecz dociekań historycznych współcześnie w naszym kraju stanowi okoliczność traktowania przez obóz rządzący prawa w sposób skrajnie instrumentalny. Wyraża się to w tym, że prawo służy wyłącznie jako instrument

⁴ *Ibidem*. Por. też J. Stelmach, B. Brożek, *Metody prawnicze*, Kraków 2006, s. 25 i n.

⁵ A. Stelmachowski, *Spór o konstytucję...*, s. 247.

osiągania celów politycznych, przy czym cele te utożsamiane są z wyborczymi interesami partii rządzącej, czyli, inaczej mówiąc, zmiany wprowadzane w systemie prawnym, w tym w prawie pracy, zależą przede wszystkim od tego, czy w ocenie tej partii wpływają one i w jakim stopniu na utrzymanie przez nią władzy w państwie. O kształcie prawa pracy w poważnej mierze rozstrzyga więc rachunek zysków i strat wyborczych powodowanych przez wprowadzane w nim zmiany, co nie jest oczywiście dla niego dobre.

1.2. POJĘCIE POLSKIEGO PRAWA PRACY

W badaniach nad historią polskiego prawa pracy istotne jest określenie czasowego i terytorialnego ich zakresu oraz tym samym uwzględnienie tego, że granice państwa polskiego ulegały zmianom oraz że na jego terytorium obowiązywały regulacje z zakresu prawa pracy, które wcześniej zostały ustanowione przez inne państwa i następnie zostały przejęte (uznane) przez państwo polskie. Polskim prawem pracy jest więc prawo ustanowione lub uznane przez nasze państwo i obowiązujące na jego terytorium. Zasadniczo w niniejszym tomie analizom poddano tylko prawodawstwo ustanowione przez władze polskie (prawo tworzone od 1918 r., prawo zunifikowane), z pominięciem przejętego po I wojnie światowej ustawodawstwa pracy państw zaborczych, choć obowiązywało ono w Polsce przez cały okres międzywojenny i formalnie, w szczątkowej postaci, także przez pewien czas także po II wojnie światowej (do 1946 r.). Pominięto także odrębności w uregulowaniach prawa pracy związane z funkcjonowaniem w okresie przedwojennym Sejmu Śląskiego oraz istnieniem Wolnego Miasta Gdańsk. Za dzień odzyskania niepodległości po I wojnie światowej uznaje się 11 listopada 1918 r. Jednakże pewne projekty regulacji prawnych przygotowywano już wcześniej, a nawet powstawały instytucje, takie np. jak Sąd Najwyższy (1917), które uznawane są za polskie instytucje prawne od chwili ich powołania do życia. Nie uznaje się ich za instytucje stworzone przez zaborcę, ale też trudno je uważać za ustanowione przez państwo polskie, skoro przyjmuje się, że państwa takiego jeszcze nie było. W niniejszym tomie zasadniczo tych projektów i instytucji nie poddaje się rozważaniom. Periodyzacja historii polskiego prawa pracy dotyczy tego prawa, które zostało uchwalone lub przejęte przez państwo polskie i obowiązywało oraz obowiązuje na obszarze znajdującym się pod jego władzą.

Powtórzmy, polskim prawem pracy w aspekcie historycznym jest to prawo, które zostało ustanowione lub przejęte przez państwo polskie i które obowiązywało i obowiązuje na jego terytorium. Przy takim założeniu za polskie prawo pracy nie uważamy unormowań ustanowionych w naszym kraju, które mogły nadal obowiązywać i obowiązywały na terenach utraconych w wyniku działań wojennych (w czasie II wojny światowej – 1939 r. i po jej zakończeniu – 1945 r.), w tym w byłych republikach radzieckich, na terenach

włączonych do Rzeszy Niemieckiej oraz w Generalnym Gubernatorstwie. Skoro państwo polskie nie istniało (pomijając kwestię rządu londyńskiego), to jakkolwiek określone akty normatywne zostały wcześniej przyjęte przez jego władze, to tylko z tej racji trudno je traktować jako polskie prawo pracy w przyjętym tu znaczeniu. W przeciwnym razie trzeba by uznać, że np. niemieckie ustawy obowiązujące na terytorium Polski po 1918 r. z naszego punktu widzenia, obowiązując w Polsce, również tutaj były prawem niemieckim czy też niemiecko-polskim. Polskim prawem pracy nie jest więc prawo ustanowione wprawdzie przez władze polskie, jeśli było lub mogło być uznawane i stosowane na obszarach utraconych przez państwo polskie, zwłaszcza zaś w okresie, w którym państwo to utraciło swój byt. W tym też sensie i zakresie pojęcie polskiego prawa pracy mieści się w szerszej kategorii prawa pracy ustanowionego przez państwo polskie. Czym innym jest więc polskie prawo pracy a czym innym prawo, które obowiązywało na obszarach, które w pewnych okresach należały do państwa polskiego, z tym że, co oczywiste, dotyczy to tylko okresów, nieraz tylko przejściowych (Generalne Gubernatorstwo, ziemie włączone do Rzeszy Niemieckiej), poza ich przynależnością do Polski. W czasie okupacji od września 1939 r. na terenie Generalnego Gubernatorstwa oraz na terenach włączonych do Rzeszy obowiązywały stworzone przez władze niemieckie tzw. regulacje przymusowego zatrudnienia Polaków⁶. Unormowania te niejako nakładały się na wcześniej obowiązujące w Rzeczypospolitej Polskiej reguły zatrudniania pracowników i stopniowo tym samym wypierały przepisy prawa pracy ustanowione wcześniej przez państwo polskie. Ponieważ państwa tego w czasach okupacji nie było, to nie tylko ustanawianego przez Niemców prawa przymusowej pracy Polaków, ale także wcześniej wprowadzonego prawa pracy nie należy uważać za polskie prawo pracy w tym okresie. Okres okupacji niemieckiej (1939–1945) został więc pominięty w niniejszym tomie.

Dość często wyrażane jest przekonanie, że prawo pracy jako odrębna gałąź prawa ukształtowało się dopiero po I wojnie światowej. Jego pierwowciny przypadają wprawdzie na wczesne lata XIX w. i stanowią konsekwencję zmian wywołanych przez pierwszą rewolucję przemysłową, jednakże zasadniczy jego rozwój nastąpił dopiero po wspomnianej wojnie. Stąd też historia polskiego prawa pracy to poniekąd cała historia prawa pracy jako odrębnej gałęzi prawa w naszej części Europy. Pod tym względem istnieje wyraźna różnica między polskim prawem pracy a np. polskim prawem cywilnym czy polskim prawem karnym i ich historią, jako że prawo karne i prawo cywilne znane są od tysiącleci. Nie oznacza to jednak, że w ogóle należy neglizować historię prawa pracy państw zaborczych czy też minimalizować różnice, jakie występowały w rozwoju naszego prawa i prawa pracy państw Europy Środkowo-Wschodniej, a także państw Europy Zachodniej.

⁶ Por. H. Szurgacz, *Przymusowe zatrudnienie Polaków przez hitlerowskiego okupanta w latach 1939–1945. Studium prawnopolityczne*, Ossolineum 1971.

Tom XIV *Systemu prawa pracy* zawiera kompleksową prezentację rozwoju i historii fundamentalnych instytucji indywidualnego i zbiorowego prawa pracy. Umożliwia poznanie aksjologii, która legła u podstaw ich konstrukcji. Dotychczas na polskim rynku wydawniczym nie było pozycji, która tak szeroko i systemowo traktowała o tych zagadnieniach.

Czytelnicy odnajdą w publikacji opracowania dotyczące historii prawa pracy i jego poszczególnych instytucji, w szczególności:

- źródeł prawa pracy,
- umowy o pracę, mianowania, powołania i wyboru,
- rozwiązania stosunku pracy,
- praw i obowiązków stron stosunku pracy,
- odpowiedzialności pracowniczej,
- wynagrodzenia za pracę,
- czasu pracy,
- ochrony pracy,
- związków zawodowych i partycypacji w zarządzaniu zakładem pracy,
- rozstrzygnięcia sporów pracy.

Autorami tomu są wybitni przedstawiciele nauki prawa pracy, którzy reprezentują ośrodki naukowe z całego kraju i wyróżniają się znacznym dorobkiem w zakresie opracowanych zagadnień.

Książka jest przeznaczona nie tylko dla przedstawicieli nauki prawa pracy, lecz także dla praktyków, w szczególności sędziów, radców prawnych, adwokatów oraz pracowników kadr i działów zarządzania personelem. Opracowanie powinno być wykorzystywane również w procesie kształcenia w szkołach doktorskich.

ISBN 978-83-8223-940-9

9 788382 239409

Cena 299 zł
(w tym 5% VAT)

Zamówienia:

infolinia 801 04 45 45

zamowienia@wolterskluwer.pl

www.profinfo.pl

9788382239409 W01P01